

Απέναντι από τα εργαστήρια του ρατσισμού, τι;

ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΤΡΙΑΡΙΔΗ

Η έκδοση ενός βιβλίου του καθηγητή Γιώργου Τσιάκαλου στην εκκίνηση της σειράς των «Αντιρρήσεων» είναι μια επιλογή που ορίζεται από δύο παραμέτρους. Η πρώτη μοιάζει περίπου αυτονόητη — ιδίως για όσους παρακολουθούν, έστω και εξ αποστάσεως, τα παιδαγωγικά πράγματα: ο Τσιάκαλος από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 προσπαθεί να προσδιορίσει έναν ρόλο για την εκπαίδευση (σωστότερα: μια *υπόσχεση της παιδαγωγικής*) απέναντι σε μύθους αυτοκατάφασης και συλλογικές βεβαιότητες, απέναντι σε στερεότυπα και εθιμοτυπίες αποκλεισμού. Η δεύτερη, διόλου αυτονόητη μα για μένα εξίσου κρίσιμη, έχει να κάνει με την αφετηρία και τη διαδρομή: ο Τσιάκαλος είναι ένας αριστερός διανοούμενος που συνειδητά εγκαταλείπει όλη τη στοιχειωμένη «αριστερή» μυθολογία περί του «μεγάλου Σιοπού» — και βάζει στο κέντρο της σκέψης του τον άνθρωπο ως *σώμα* και ως φορέα ατομικότητας, την αξία του που απορρέει από την ύπαρξη και όχι από τον «Σιοπό».

Συμβαίνει συχνά να κρατούμε στα χέρια μας γυμνά ονόματα: από τον καιρό των Γιαχωβίνων και του Ροβεσπιέρου η Αριστερά νοσηματοδότησε την ύπαρξή της ως πολιτική δράση που αποβλέπει σε έναν μεγάλο ανθρωπινό «Σιοπό» (και συνθηματικά δόθηκε με την περίπου μυθική φράση *Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα*). Δυστυχώς, ευθύς εξαρχής, ο «Σιοπός» παρουσιάστηκε ως «Αλήθεια» που θα επιβαλλόταν διά της βίας σε όλους και όχι ως πρόταση που έπειθε όσους μπορούσε να πείσει. Πάνω σ' αυτό το σχήμα οικοδομήθηκε η μεγάλη αντίφαση: η Αριστερά ήταν που έφερνε στο κέντρο του κόσμου τον άνθρωπο πέρα από θρησκεία, φύλο, τάξη, χρώμα και πολιτισμό — και συνάμα η ίδια Αριστερά αποφάσιζε τη «συμμόρφωση» του ανθρώπου προς τον «Σιοπό» της διά της «επαναστατικής βίας».

Ωστόσο, μετά από δύο αιώνες συμπιεσμένης Ιστορίας (*αίματος*, θα έλεγε κάποιος περισσότερο ρεαλιστής), όσοι παραδεχόμαστε ως μοναδική ιερότητα της ζωής μας το ανθρωπινό σώμα και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτό, καλό είναι να μη μασάμε (κι άλλο) τα λόγια μας. Η «επαναστατική βία» είναι μια (ακόμη) κτηνωδία ενδεδυμένη με έναν ηθικό μανδύα: κανείς δεν έχει το δικαίωμα να *χαλνιάει* ανθρώπους στο όνομα ιδεών (όσο εύχρες κι αν ακούγονται αυτές, όσο

όμορφες κι αν φαντάζουν — συνήθως έτσι φαντάζουν οι ιδέες). Κι όσοι λογαριάζουν ως μέθοδο αγώνα το ενδεχόμενο της «ηθικής βίας» θα ήθελα να μου πουν πού βάζουν το όριό της: στα κομμένα κεφάλια της Γαλλικής Επανάστασης, στους αφανισμένους Κουλάκους, στην προαποφασισμένη πείνα της Ουκρανίας, στους χαμένους νεκρούς των Γιούλαγκι, στις εκατόμβες των Κινέζων της Πολιτισμικής Επανάστασης, στα ράφια με τα κρανία των Καμποτζιανών — πού λοιπόν; Στ' αλήθεια, πώς θα μπορέσουν αυτοί οι ίδιοι άνθρωποι να ονομάσουν «ιστορική ανάγκη» την Κροστάνδη, τα Γιούλαγκι ή την Τιεν Αν Μεν και ταυτόχρονα να μιλήσουν για τα μετέωρα σώματα των μεταναστών, για τα μετέωρα βήματα των μειονοτήτων, για τους ανθρώπους που κουβαλάνε πάνω τους τα σύνορά τους;

Ο Τσιάγκαλος ένωσε από νωρίς το κρίσιμο διακύβευμα του *σώματος*: επί της ουσίας, ένωσε από νωρίς πως πράγματι ο μόνος δρόμος είναι αντίσταση και πάλη — μα ετούτη η πάλη δεν αφορά μόνο κάποιον «Μεγάλο Εχθρό» (πάντοτε σε θαυμαστή συστοιχία με τον «Μεγάλο Σκοπό») μα και τον ίδιο μας τον εαυτό, τη βία και τον τρόπο που φωλιάζουν και μέσα μας, την προσχώρησή μας σε αυτοκαταφάσεις και σε βεβαιότητες. Έτσι έβαλε στο κέντρο της διαλεκτικής του τους μηχανισμούς της μνήμης, της θνητότητας και του πένθους, επιχειρώντας να επανατοποθετήσει τον *μάταιο χρόνο* της ανθρώπινης ζωής ως σκοπό μεγαλύτερο από τον «Μεγάλο Σκοπό». Ο Τσιάγκαλος αναζητά σ' αυτόν τον μάταιο χρόνο του καθενός μας κοινές αξίες και όχι άσβηστες φλόγες: αναζητά την αξιοπρέπεια, την αυτοδιάθεση, την αλληλεγγύη. Αλλιώς: αναζητά το δικαίωμα της συνύπαρξης μέσα από τον διαρκή αναστοχασμό του ίδιου του πολιτισμού μας. Κι αν κανείς μπορεί να τον εγκალέσει για «παρέκλιση από τον αριστερό δρόμο», εγώ βλέπω την αγωνία του επαναπροσδιορισμού της Αριστεράς σε σχέση με τον εξαγγελμένο κοσμοδιορθωτισμό της, σε σχέση με τις ασφυκτικές της βεβαιότητες.

Είναι όντως εύκολο να αναφερόμαστε στον ρατσισμό, την ξενοφοβία και τον αποκλεισμό με τη συνήθη δαιμονολογία: να λέμε, λόγου χάρη, πως για όλα φταίει ο «επικατάρατος εχθρός» (διάβαζε: ο *καπιταλισμός* ή η *παγκοσμιοποίηση*). Εδώ και τουλάχιστον δύο δεκαετίες ο Τσιάγκαλος επέλεξε ν' αφήσει τους δαίμονες μακριά από τη σκέψη του: τον ρατσισμό, την ξενοφοβία και τον αποκλεισμό τα κυφορούμε εμείς οι ίδιοι, τα κουβαλούμε ως κομμάτι των έωλων στερεοτύπων μας, της αυτιστικής μας παιδείας, την χειραγωγήσής μας από εθνικιστικούς μύθους. Τον ρατσισμό, την ξενοφοβία και τον αποκλεισμό τα δομούμε εμείς οι ίδιοι, τα μεγαλώνουμε μέσα μας. Μονάχα δύο παραδείγματα μέσα από το ανά χείρας βιβλίο: αξίζει να δει κανείς το πώς η λειψή, κολοβωμένη όσο και φαλιδιευμένη μνήμη του Άουσβιτς συνδέεται με την επικυριαρχία του γοητευτικά ακαταλόγιστου εθνοφασιστικού λόγου στην άλλοτε εβραιούπολη Θεσσαλονίκη — στ' αλήθεια, ποιος αποεβραιοποίησε τη μνήμη της πόλης; Κι ακόμη: είναι

ιδιαίτερα γόνιμο να παρακολουθήσει κανείς την πορεία μιας αφομοιωτικής «ελληνοχριστιανικής» πολιτικής απέναντι στους Τσιγγάνους, που είχε ως αποτέλεσμα την εκβολή τους στις παρυφές των πόλεων, τον χαρακτηρισμό τους ως «αντιπαραγωγικού» άρα και «επικίνδυνου» περιθωρίου και, τέλος, τον προσδιορισμό τους ως «ανεπιθύμητου έρματος» των τοπικών κοινωνιών.

Ο Τσιάκαλος μιλάει για τους απελπισμένους (τους *κολασμένους* θα έγραφα αν πίστευα στην Κόλαση): μιλάει για τους μετανάστες, τους αλλόγλωσσους, τους αποκλεισμένους, τους Τσιγγάνους, τους αλλογενείς, τους μειονοτικούς. Μέσα από κείμενα 25 χρόνων (άρθρα, δοκίμια, σημειώματα, συνεντεύξεις, αποσπάσματα μυθιστορημάτων) και σε πείσμα του διαλεκτικού υλισμού, η πρότασή του αποδεικνύεται καθαρά ουμανιστική: η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι μεγαλύτερη αξία από την κοινωνική ανάγκη. Για τον Τσιάκαλο ένας Αλβανός ή ένας Ιρακινός έχει την ίδια αξία με όλους μας επειδή *υπάρχει* (: έχει σώμα, όνειρα, ανάγκες και επιθυμίες) και όχι επειδή «με την εργασία του ενισχύει την ελληνική οικονομία» — καθώς, αν συνδέσουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα με οποιαδήποτε παραγωγική χρησιμότητα, πολύ σύντομα θα βρούμε μπροστά μας ένα καινούργιο εργαστήριο ρατσισμού. Για τον Τσιάκαλο η αλληλεγγύη δεν είναι *επιταγή* αλλά συστατικός όρος πολιτισμού — με τον ίδιο τρόπο που ο θάνατος δεν είναι ιδέα αλλά βίωμα:

[...] Γνωρίζω ότι και στη δική μας χώρα οι αγωνιστές και οι αγωνίστριες στον αγώνα για τα ιδανικά της ανθρώπινης κοινωνίας ποτέ δεν πεθαίνουν — «ζουν, αυτοί μας οδηγούν». Μα η αλήθεια είναι ότι ο θάνατός τους αποτελεί πικρή πραγματικότητα και αποκαλύπτει τη δική μας αδυναμία να υπερασπιστούμε τη ζωή όλων. Καμιά γλωσσική υπέρβαση δεν κατάφερε ποτέ ν' αλλάξει την αλήθεια αυτή.

Ας κρατήσουμε όμως στο μυαλό μας: για την Αριστερά το συλλογικό εγχείρημα της για την απελευθέρωση των ανθρώπων από κάθε λογής δεσμά θεμελιώνεται στον ορθό λόγο που μας βοηθάει να διακρίνουμε το σωστό από το λάθος και, συνεπώς, να ονομάζουμε το σωστό «σωστό» και το λάθος «λάθος». Άρα, μας βοηθάει επίσης να ονομάζουμε τη ζωή «ζωή» και το θάνατο «θάνατο». [...]

(*Αλληλεγγύη και συντροφικότητα για την Λεϊλά*, βλ. Κεφάλαιο 10 του παρόντος)

* * *

Ωστόσο το κρίσιμο ερώτημα του βιβλίου παραμένει διαρκές ζητούμενο: πέρα από διακηρύξεις αρχών και συνθηματολογίες (συχνά ανακόλουθες), *τι μπορούμε ή τι θέλουμε να γυρέψουμε απέναντι από τα εργαστήρια του ρατσισμού; Να το πω αλλιώς: πόσο θέλουμε και πόσο μπορούμε να υπερασπιστούμε το δικαίωμα των απελπισμένων στην αξιοπρέπεια; Και ακόμη: τι είμαστε διατεθειμένοι να μοιραστούμε μαζί τους; Είναι η ώρα που οι απαντήσεις εξατομικεύονται στον καθένα μας — ωστόσο έχω την αίσθηση πως ο Τσιάκαλος παλεύει να βάλει στη συζήτηση μια προϋπόθεση.*

Αυτή την προϋπόθεση θα προσπαθήσω να την πω μ' ένα παράδειγμα, ζεστό ακόμη μέσα μου, την ώρα που γράφονταν αυτές οι γραμμές.

Το χάραμα της Πρωτοχρονιάς του 2006 σε μια ντισκοτέκ του Ρεθύμνου στην Κρήτη ένας νεαρός Αλβανός εμφανίστηκε μ' ένα μπλουζάκι που είχε τυπωμένη την αλβανική σημαία · διάφοροι Έλληνες φασίστες, ανάμεσά τους κι ένας δεκαοκτάχρονος καταδρομέας, που λογάριάζαν πως μόνο μπλουζάκια με την ελληνική σημαία μπορούν να κυκλοφορούν, προκάλεσαν καβγά — τον λεγόμενο *τσαμπονιά*. Πέντε ώρες αργότερα εφτά άνθρωποι, ανάμεσά τους ο καταδρομέας αλλά και ο πατέρας του, εισέβαλαν στο σπίτι ενός νεαρού δεκαεφτάχρονου Αλβανού, που δεν συμμετείχε στον καβγά, άρχισαν να ουρλιάζουν πως θέλουν «να πιουν αλβανικό αίμα», ξυλοκοπούν τον νεφροπαθή πατέρα του νεαρού, πιάνουν τον έφηβο στην ταράτσα και τον κατακρεούρησαν με δεκαεφτά μαχαιριές. Το όνομα του δολοφονημένου ήταν Έντισον Γιαχάι και όλοι είπαν πως είχε προσπαθήσει να χωρίσει εκείνους που τσαμπονιάζονταν. Στις ανακρίσεις που ακολούθησαν αποδείχτηκε πως οι εφτά φονιάδες αποφασίσανε εν ψυχρώ να μπουνε τον σφάζουνε μόνο και μόνο *επειδή γνώριζαν το σπίτι του*.

Προσπαθώ να σκεφτώ το ερώτημα ετούτης της ιστορίας: ας πούμε, τι μπορεί να κάνει εφτά *καθημερινούς* ανθρώπους δίχως ποινικό μητρώο δράστες μιας τέτοιας κτηνωδίας; Στα σίγουρα όχι η *ψυχική διαταραχή* — δεν μπορεί να είναι ψυχικά διαταραγμένοι εφτά άνθρωποι ταυτόχρονα. Ούτε βέβαια η *κακιά στιγμή* — δεν υπάρχει ταυτόχρονη *κακιά στιγμή* σε εφτά ανθρώπους, υπάρχει συλλογική απόφαση και συλλογική κτηνωδία. Οπότε το ερώτημα πηγαίνει παραπέρα: τι είναι αυτό που έπνιξε στον καθένα από τους εφτά φονιάδες την παραμικρή εσωτερική αντίσταση, την παραμικρή ατομική *αντίρρηση* στο σχέδιο θανάτου, στον τελετουργικό φόνο που επιτελούσαν;

Μπορεί κανείς να μιλήσει για διανοουμενίστικα ερωτήματα, για τη βολική ασφάλεια της θεωρίας, για λέξεις που γράφονται μονάχα για να περνά η ώρα · ωστόσο για τη δική μου οπτική αυτή το φριχτό φονικό του Ρεθύμνου αφήνει πίσω του ένα δίδυμο κενό: τη φυσική απουσία του Έντισον Γιαχάι — και την ηθική απουσία κάθε αντίρρησης στο χάλασμα μιας ζωής κι ενός σώματος.

Αυτό νομίζω πως γυρεύει ο Τσιάνκαλος απέναντι από τα εργαστήρια του ρατσισμού: μια χαμένη αντίρρηση — ή αλλιώς: *τη χαμένη αντίρρησή μας*.